

Jarosław NOCOŃ

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0002-1202-7580

Mateusz KUFLIŃSKI

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0001-7395-3513

Przedmiot badań politologicznych w Polsce¹

Streszczenie: Głównym zagadnieniem artykułu jest przedmiot badań politologicznych w Polsce. Autorzy starają się odtworzyć kształtowanie się owego przedmiotu na przestrzeni ostatnich kilku dekad, ze szczególnym uwzględnieniem refleksji polskich teoretyków i teoretyczek polityki. Tekst został podzielony na trzy główne części. Pierwsza dotyczy czynników strukturyzujących przedmiot badań politologicznych (indywidualne zainteresowania badawcze, kształtowanie się poszczególnych paradygmatów i metateorii, moda, polityka organizacji dyscyplinarnej). Druga stanowi syntetyczną rekonstrukcję kształtowania się politologicznego przedmiotu badań. Ostatnia zaś, zawiera przegląd węzłowych problemów badawczych w interesującym autorów zakresie.

Słowa kluczowe: przedmiot badawczy, politologia, metodologia, teoria polityki

Czynniki strukturyzujące przedmiot badań politologicznych

Złożoność i wielowymiarowość rzeczywistości politycznej współczesnego świata wymusza podział badań politologicznych na wyspecjalizowane obszary, które mogą dokonywać bardziej dogłębnej i szczegółowej eksploracji fragmentów większej całości. Realizowana w zakresie nauki o polityce praktyka badawcza w całej rozciągłości potwierdza tę prawidłowość. Można tu wyróżnić wiele specjalizacji, klasyfikowanych według różnych kryteriów. Obok tradycyjnych podziałów na myśl polityczną, systemy polityczne, stosunki międzynarodowe i teorię polityki, istnieją specjalizacje wyprofilowane dyscyplinarnie w postaci historii politycznej, filozofii polityki, socjologii polityki, psychologii polityki czy teorii politycznej. Stosowane są także kryteria wynikające z określonej konceptualizacji przestrzeni politycznej. Oprócz politologów skoncentrowanych na instytucjach państwa czy systemów politycznych spotyka się specjalistów od m.in. stosunków międzynarodowych, europeistyki, czy samorządu terytorialnego. Niezależnie od wyszczególniania tradycyjnych dziedzin politologii, specjalizacje mogą dotyczyć licznych polityk szczegółowych takich jak polityka społeczna, gospodarcza, ekologiczna, oświatowa, zagraniczna, samorządowa, wyznaniowa, a także historyczna. Większość z nich posiada jednocześnie podział na bardziej szczegółowe działy, a wyodrębnione obszary badawcze mogą na siebie oddziaływać i dzielić ze sobą część problematyki, np. terroryzm może interesować badacza stosunków międzynarodowych, jak

¹ Artykuł jest konsekwencją udziału obu autorów na Konferencji *Politologia teoretyczna w Polsce. Bilans 50-lecia*, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu, 5–6 lipca 2022 r.

i badaczkę zajmującą się politykami bezpieczeństwa wewnętrznego, wyłącznie do poziomu państwa narodowego.

Niekiedy większego znaczenia w określaniu tożsamości badawczej nabierają także paradygmatyczne asocjacje poszczególnych politologów. Jednak przy braku konsekwencji w definiowaniu paradygmatów (agregatów teorii i charakterystycznych dla nich pojęć), także w tym obszarze istnieje brak precyzji w określaniu profilu danej specjalizacji. Nie mniej w tym kontekście mówi się czasem o politologach jako normatywistach, przedstawicielach politologii empiryczno-analitycznej, czy funkcjonalistach (von Beyme, 2005, s. 55–115). Także poszczególne dziedziny w obrębie nauki o polityce są pod tym względem wewnętrznie podzielone, np. Richard J. Bernstein (2015) teorię polityczną dzieli na teorię empiryczną, interpretacyjną (ta z kolei dzieli się jeszcze na teorie skupione na języku i analizie pojęć oraz na teorie fenomenologiczne) i krytyczną.

Różne kryteria i sposoby klasyfikacji specjalizacji politologicznych, implikują wspomniane już krzyżowanie i nakładanie się zarówno tematyki, jak i problemów, które podejmuje poszczególne zespoły badawcze, skoncentrowane na określonych fragmentach, wycinkach czy aspektach szeroko ujmowanej polityki. W praktyce, w procedurach ustalania współzależności wyników, dochodzi także często do rekombinacji tych specjalności badawczych. W konsekwencji relacje między zakresami wiedzy będących domeną poszczególnych dyscyplin, nie są stałe i utrwalone, ale ulegają permanentnym reinterpretacjom i zmianom.

Jeżeli przyjmie się prostą definicję opisową, że przedmiotem badań politologicznych, jest po prostu to, co bada politolog, trzeba zastanowić się, jakie czynniki ów przedmiot kształtują. Innymi słowy, co sprawia, że bada się to, co jest badane. Pytaniem pomocniczym jest tutaj dylemat, czy struktura badań politologicznych wyznaczana jest dziedzinowo i zakresowo, czy problemowo? Z kolei ostatnie pytanie dotyczy treści samego przedmiotu badań, a zatem tego, jakie węzłowe problemy badawcze są obecne w polskiej politologii?

Pozostając przy pytaniu pierwszym, można wskazać na co najmniej pięć czynników wpływających, kształtujących strukturę przedmiotu badań. Pierwszy czynnik to indywidualne zainteresowania badawcze, które politolog realizuje i rozwija, prowadząc badania, poprzez praktykę badawczą. Poza wymiarem praktycznym ważny jest tutaj także aspekt wspólnotowy – ostatecznie badania prowadzi się w pewnym środowisku, w rzeczywistości społecznej, stąd niepośledni wpływ ma tutaj otoczenie (rozumiane wąsko, jako „wspólnota interpretacyjna”), zwłaszcza zaś poszczególne szkoły intelektualne (np. warszawska szkoła historii idei). Dodatkowo, badacz poza wspomnianą praktyką często deklaruje własne zainteresowania w biogramach, wymaganych w wydawnictwach lub przy okazji rejestracji na konferencje.

Drugim czynnikiem jest kształtowanie się poszczególnych paradygmatów i meta-teorii, które nie tylko orientują badacza na dany przedmiot naukowych dociekań, ale też oferują specyficzne słownictwo, umożliwiające zoperacjonalizowanie problemu pozostającego w obszarze charakterystycznym dla danego paradygmatu. Czynnikiem trzeci stanowi koniunktura, a zatem polityka instytucjonalna dotycząca nauki i jej uprawiania, w tym polityka finansowania badań, przyznawania funduszy np. poprzez politykę ministerialną. Tutaj na szczególną uwagę zasługuje instytucja grantu, w Polsce związana

zwłaszcza z Narodowym Centrum Nauki. Poza polityką podmiotów państwowych, do czynników koniunkturalnych należy także polityka prywatnych wydawnictw naukowych, zainteresowanych przede wszystkim maksymalizacją zysków.

Kolejnym czynnikiem jest moda. Z jednej strony, jest ona uzależniona koniunkturalnie, z drugiej jednak, istotne przy jej kształtowaniu jest przede wszystkim użyteczność eksplanacyjna pozwalająca w przekonujący sposób wyjaśnić zmiany – często dynamiczne i radykalne – zachodzące w rzeczywistości społecznej. A zatem chodzi o jej aktualność wobec zmieniającego się świata. Przykładowo, feminizm nie stałby się prawdopodobnie tak bogatym i różnorodnym nurtem badawczym, gdyby nie masowe ruchy społeczne kobiet na Zachodzie (a później także w innych miejscach na świecie), które wymagały zaplecza intelektualnego na własny użytek, ale i analitycznej, naukowej eksplantacji. Poza walorem czysto poznawczym, wyodrębnić można także tematy i zagadnienia badawcze, które w danej chwili jawią się jako modne, a ich podejmowanie może zwiększyć rozpoznawalność osoby prowadzącej badania. Istotny jest tutaj także aspekt rywalizacji.

Ostatnim, nie mniej istotnym czynnikiem jest polityka organizacji dyscyplinarnej, która stanowi bezpośrednią konsekwencję decyzji administracyjnych instytucji politycznych zarządzających nauką. Polityka ministerstwa decyduje o strukturze dyscyplinarnej przestrzeni badań, czego ostatnim przykładem w przypadku politologii było przemianowanie dyscypliny nauk o polityce na nauki o polityce i administracji.

Deklaratywność dotycząca przedmiotu badań, zauważalna jest nie tylko w instytucjonalnym uczestnictwie poszczególnych uczonych-politologów w towarzystwach, sekcjach czy wydarzeniach branżowych. Istotne są tutaj także deklaracje w publikowanych tekstach, zwłaszcza zaś w podręcznikach, wprowadzeniach i metodologicznych syntezach, gdzie wprost poruszane jest zagadnienie przedmiotu badań politologicznych. Z jednej strony podstawowym elementem odróżniającym w tym zakresie nauki polityczne od socjologii czy psychologii, jest ich skupienie „na badaniach jednej z najstarszych form stosunków społecznych, jakimi są stosunki władzy i związane z nimi działania polityczne [...]”. Nauki polityczne stanowią syntezę wielu dyscyplin [...] i zajmują się wszystkim co ma znaczenie polityczne [...]” (Krauz-Mozer, 2005, s. 10, 15). Syntetyczny charakter nauk politycznych jest emergentny dla dalszych dylematów, np. rozmycia przedmiotu badań (Krauz-Mozer, Borowiec, Ścigaj, 2011, s. 13). Dlatego, „przedmiot badań politologicznych jest wieloaspektowy, gruntownie zróżnicowany i niejednoznaczny. Jawi się wieloma barwami i z bardzo różnych punktów można nań spoglądać. Stanowisko takie jest ostatnimi laty mocno akcentowane w literaturze przedmiotu. Pobrmiewają w nim głosy na temat niemożności wskazania ponad wszelką wątpliwość, czym jest przedmiot badań politologicznych. Podkreśla się jego syndromatyczność, przepuszczalne granice i płynne kontury” (Krauz-Mozer, Borowiec, Ścigaj, 2011, s. 197).

Innymi słowy, przedmiot badań politologicznych wyznaczają sami politologowie, a odbywa się to w związku z przywołanymi już czynnikami: 1) zainteresowaniami badaczy (indywidualnymi, ale i wykuwanymi w szkołach intelektualnych i w środowisku wspólnoty interpretacyjnej); 2) działaniem w obrębie danego paradygmatu, w tym zmienianiem go lub łączeniem z innym, operowaniem terminologią (a często też aksjologią) danej metateorii; 3) charakterem aktualnej koniunktury (polityka finansowa-

nia badań, polityka wydawnictw, polityka ministerialna kładąca nacisk np. na liczbę publikacji, nie na ich wartość itd.); 4) aktualną modą (bądź modami), zarówno w sensie pozytywnym, jak i negatywnym; 5) polityką organizacji dyscyplinarnej, gdzie to ministerstwo dokonuje decyzji formalnych, które winny przekładać się na praktykę badawczą. Warto zatem spróbować odpowiedzieć na pytanie, jakie są węzłowe problemy w polskiej politologii.

Kształtowanie się politologicznego przedmiotu badań

Choć wszystkie przywoływane czynniki kształtujące przedmiot badań, a także dyskutowana specyfika samego przedmiotu obfitują w dylematy metodologiczne, epistemologiczne i epistemiczne (które są bez wątpienia ważne, ale nie stanowią bezpośredniego przedmiotu niniejszego artykułu), możliwe jest wyodrębnienie pewnych węzłowych w polskiej tradycji politologicznej problemów badawczych. Są one węzłowe, ponieważ zostały odtworzone na podstawie publikacji, które bezpośrednio lub pośrednio konceptualizują pojęcia polityki i polityczności jako kategorii wyznaczających zakres przedmiotowy badań politologicznych. Naszym punktem wyjścia jest książka Franciszka Ryszki (1981) *Wstęp do nauki o polityce. Uwagi metodologiczne*, ponieważ dla pokolenia polskich politologów kształtujących dyscyplinę po 1989 roku miała ona znaczenie formacyjne.

Mimo bariery językowej, a także mimo specyficznych warunków pracy w państwie niedemokratycznym, politologia w Polsce w okresie zimnej wojny nie obyła się całkowicie bez interakcji z politologią zachodnią. Z całą pewnością nie była ona zatem epifenomenem dogmatycznego marksizmu-leninizmu, gdzie to, co polityczne, wynika z tego, co ekonomiczne. Większość głównych paradygmatów powstałych na Zachodzie oddziaływała na politologię polską, co znalazło odzwierciedlenie w dorobku polskich uczonych. Wpływy te, niezależnie od dominującego w praktyce badawczej podejścia, kształtowały świadomość zróżnicowania podejść teoretyczno-metodologicznych w nauce o polityce (Karwat, 2004, s. 24). Prostą tego egzemplifikacją jest wspomniana już książka Franciszka Ryszki, w której oprócz metod charakterystycznych dla podejścia empirycznego, autor szeroko pisze o analizie systemowej w interpretacji cybernetycznej Davida Eastona, funkcjonalnej Talcotta Parsonsa i komunikacyjnej Karla Deutscha, a także wspomina o zastosowaniu teorii gier i ujęciu decyzyjnym w badaniach politologicznych (Ryszka, 1981, s. 176–181, 250–266). Co więcej, Ryszka formułuje swą własną definicję tradycji badawczej będącej odpowiednikiem paradygmatu. Określa ona tradycję, jako kierunek, oznaczający „zbiorowość naukową kwalifikowaną przez jej twórców, którą wszakże skupia wspólnota założeń metodologicznych, ale niekoniecznie celów. Nie łączy jej także więź personalna czy instytucjonalna. Kierunek nie będzie zatem szkołą ani doktryną, bo w obu tych zbiorowościach decydują kryteria celowości i personalno-instytucjonalne” (Ryszka, 1981, s. 171). Także inne prace powstające w tamtym okresie, wskazują na oryginalność polskiej politologii, łącząc lokalną tradycję i specyfikę z nauką szeroko rozumianego Zachodu (Tanger, 1977; Bodnar, Szczepański, 1987; Opalek, 1989).

Można zaryzykować twierdzenie, że każdy ze wspomnianych politologicznych ośrodków w Polsce miał swoją specyfikę, którą z czasem – w zależności od inter-

pretacji – zaczął tracić lub ulegała ona znaczącej transformacji, zmianie. Wskazują na to Krauz-Mozer, Borowiec i Ścigaj, analizując wymianę pokoleniową i brak reprodukcji zainteresowań badawczych: dla starszych, bardziej doświadczeni pracownicy politologia należy raczej do humanistyki, wiąże się ona głównie z historią, prawem i filozofią. Młodszy, zazwyczaj pracownicy niesamodzielni, politologię widzą jako naukę społeczną, plasującą się bliżej socjologii, psychologii i ekonomii. „Można to zinterpretować w kategoriach sporu, czy nauki o polityce winny być raczej definiowane w ramach nauk humanistycznych, czy może lepiej umieszczać je w obrębie nauk społecznych” (Krauz-Mozer, Borowiec, Ścigaj, 2012, s. 210–211). Wspomniana zmiana pokoleniowa i spór o przynależność nauk o polityce wpływa bezpośrednio na wybieraną przez badaczy metodologię oraz przedmiot badań. Na kanwie owej zmiany można powiedzieć, że młodszy badacze wolą metody ilościowe, bliżej im do neobehewioralizmu, w swojej pracy badawczej zadają raczej pytanie „jak jest?”, rzadziej „dlaczego jest tak, jak jest?”, pomijając zaś pytanie „jak powinno być?”. Innymi słowy, jednym z dylematów nauk o polityce w Polsce jest stosunek o status wartości, aksjologii (Bernstein, 2015, s. 78–81).

Abstrahując jednak od wspomnianych podziałów, jeśli chodzi o zainteresowania badawcze pewnych wskazań dostarczają badania ilościowe: najważniejsze dla politologów okazały się zagadnienia z zakresu prawno-ustrojowego i instytucjonalnego oraz refleksja nad międzynarodowym wymiarem polityki. Mniej istotne okazały się kolejno: zagadnienia historyczne, teoriopolityczne i socjologiczne, z zakresu filozofii i doktryn politycznych, komunikacji społecznej, metodologii, ekonomii i psychologii (Krauz-Mozer, Borowiec, Ścigaj, 2012, s. 198). Widać zatem, że zainteresowania badawcze pokrywają się w dużej mierze z podziałem instytucjonalnym.

Przegląd węzłowych problemów badawczych

Począwszy od wspomnianej działalności COM, a także pozostałych ośrodków politologicznych w PRL i III RP, widocznym aspektem refleksji o polityce był zakresowy i przedmiotowy wpływ teoretyków polityki na kształtowanie się przedmiotu badań politologicznych. Biorąc pod uwagę wątki wyszczególnione wcześniej, zwłaszcza zaś wieloaspektowe podziały wynikające z wymienionych czynników, warto przyjrzeć się owemu wpływowi. Wskazań w tym zakresie dostarczają już publikacje, których autorami byli Artur Bodnar (1974, 1978, 1980), Olgierd Cewiński (1975), W. J. Szczepański (1980), Kazimierz Opałek (1972), Jan Woleński (1975) lub wielokrotnie przywoływany już Franciszek Ryszka (1981). Niektórzy z powyższych badaczy byli już wspomniani. W tym miejscu należy dodać, że mimo momentami znacznych różnic, a także ograniczeń instytucjonalnych czy koniunkturalnych, udało rozwinąć się im w twórczy sposób na gruncie materialistycznym metodologię nauk politycznych. Poza swoistym dla Polski materializmem ubranym w charakterystyczny żargon, w przynajmniej części przywołanych prac wyraźnie widać wpływ szkoły lwowsko-warszawskiej. W ostatecznym rozrachunku, czynniki te zaważyły na oryginalności polskiego podejścia metodologicznego, różnego, zarówno od Wschodu (mimo wspólnego rdzenia marksowsko-leninowskiego), jak i od

Zachodu (mimo podobieństw między pracami polskich politologów-metodologów a funkcjonalizmem). Był to swoisty fundament, na którym budować mogły następne pokolenia. Tradycja refleksji metodologicznej wśród teoretyków wykazuje ciągłość, mimo merytorycznych różnic, na co wskazują m.in. prace Barbary Krauz-Mozer (1989; 1992; 1993; 1997; 2005; 2011), stanowiące alternatywę dla materialistycznego wyjaśniania w politologii, w których autorka zastanawia się przede wszystkim nad tym czym właściwie jest teoria polityki i jaka metodologia służy wyjaśnianiu zjawisk społecznych; Tadeusza Klementewicza (1991a; 1992; 1994; 2002; 2007; 2011), który kontynuował pracę nad metodologią zapoczątkowaną przez politologów pracujących w ramach COM, czego zwieńczeniem była książka *Rozumienie polityki*; Łukasza Młyńczyka (2015a) podejmującego zagadnienie bliskie także Barbarze Krauz-Mozer, mianowicie relacji między wiedzą naukową a ideologią, a zatem zagadnieniu „wiedzy wolnej od wartości”; oraz Zbigniewa Bloka (2009; 2013; 2017a; 2018), który rozwijał przede wszystkim metateoretyczną koncepcję pól polityki, której jednym z celów była systematyzacja wiedzy politologicznej, w tym wiedzy metodologicznej w naukach o polityce.

Innym dającym się wyodrębnić obszarem badawczym są teorie elit i przywództwa politycznego: w kontekście nowych mediów (Garlicki, Mider, 2012), w ujęciu funkcjonalnym (Nocoń, 2004), w ujęciu metateoretycznym (Ziółkowski, 2013; Karwat, 2004b; 2006). Obszarem łączącym teoretyków o wyraźnie różnych zainteresowaniach są rozważania metateoretyczne i analityczne, nieodwołujące się jednak – a przynajmniej nie wprost – do metodologii. Jest to wspólny mianownik dla wielu prac, które tematycznie są zróżnicowane, ponieważ obejmują refleksję nad:

- a) funkcjami – w tym tychże aspektem krytycznym – politologii jako dyscypliny naukowej (Klementewicz, 1996; Łukomski, 2018);
- b) przedmiotem badań politologicznych, metodami i metodologią (Gieorgica, 1984), metodologią w perspektywie paradygmatycznej (Klementewicz, 2011; 2013);
- c) charakter politologicznej wiedzy (Krauz-Mozer, 2011);
- d) specyfiką i potrzebą metodologii jakościowej w politologii (Wordliczek, 2013);
- e) determinacją przedmiotu i teorii (Borowiec, 2014);
- f) związkami czy relacją między językiem a wiedzą politologiczną (Kołodziej, 2014), przedmiotem badań politologicznych, jak i współczesnymi, aktualnymi węzłowymi zagadnieniami i obszarami badawczymi (Potulski, 2015);
- g) statusem filozofii polityki w obrębie nauk o polityce (Karwat, 1992);
- h) rodzajami teorii ujmowanymi zakresowo i przedmiotowo (Karwat, 2011);
- i) zagadnieniem manipulacji w kontekście teoriopoznawczym (Karwat, 2014);
- j) dylematami związanymi ze zmianami w obrębie polskiej politologii, jak i w obrębie samej teorii polityki jako dziedziny wiedzy (Nocoń, 2013, 2017);
- k) metaanalizą polskiego czasopisma politologicznego i implikacji dla politologii jako dyscypliny (Młyńczyk, 2015b);
- l) problematyce parochialności polskiej politologii (Młyńczyk, 2017a);
- m) ogólną kondycją politologii w kontekście teoriopolitycznym i teoriopoznawczym, poszukiwaniem pytań na pytania podstawowe (np. czym jest polityka? Co ją tworzy, konstytuuje?) (Czajowski, 2015);
- n) źródłami do badań politologicznych (Blok, 1999);

- o) możliwościami dla znalezienia tożsamości politologii (Blok, 2013; Simlat, 2002) oraz związanymi z tym zagadnieniem dylematami metodologicznymi (Blok, 2017b);
- p) krytycznym modelem politologii jako dyscypliny (Mikołajczyk, Karwat, 2017), w którym autorzy i autorki zastanawiają się w sposób wieloaspektowy nad możliwościami takiego modelu.

Podobne zróżnicowanie można zaobserwować w obszarze prac zawierających refleksję nad statusem politologii jako dyscypliny: (Klementewicz, Ryszka, 1989; Klementewicz, 2014; Łukowski, 2018; Pierzchalski, 2021; Karwat, 1992; 2016; 2017; Sobolewski, 1974; Krauz-Mozer, 2017; Młyńczyk, 2017b; Jabłoński, 2010; Blok, 2009; 2021; Ozimek-Hanslik, 2016; 2020; Szewczak, 2012). W tym miejscu szczególnie mocno widać dylematy zaznaczone w poprzedniej części artykułu. Wskazań w tym zakresie dostarczają już rozważania Ryszki i Klementewicza (1989), ale i artykuł Marka Sobolewskiego (1974), gdy dyscyplina w Polsce dopiero się konstytuowała. Stąd wniosek, że analizy i metaanalizy nad statusem politologii jako dyscypliny są inherentnym elementem politologicznej refleksji – każda analiza, każde badanie jest dla teoretyka kolejnym dylematem do przestudiowania dyscypliny w tym zakresie. Należy tutaj zaznaczyć, że niektóre analizy w tym zakresie uwzględniały czynniki koniunkturalne, takie jak współczesny system kapitalistyczny (Pierzchalski, 2021), czy bardziej instytucjonalne (Łukowski, 2018) czy strukturalne (Jabłoński, 2010), związane z charakterem samej dyscypliny. Problematyczny w tym zakresie okazał się także, zaznaczony już w innych miejscach dylemat swoistego napięcia między politologią krytyczną, zaangażowaną a modelem dyscypliny pretendującym do wolnej od wartości wiedzy obiektywnej, a przynajmniej zobiektywizowanej (Ozimek-Hanslik, 2016). Warto także zwrócić uwagę, że nie wszystkie analizy dotyczyły całej wiedzy politologicznej w równym zakresie, akcenty dotyczyły niekiedy zagadnień bardziej szczegółowych (Krauz-Mozer, 2017; Szewczak, 2012). Ważnym pytaniem niewątpliwie było tutaj pytanie o status politologicznej wiedzy (Młyńczyk, 2017b). Pojawiały się także w tym kontekście pytania o zagadnienie polityczności (Blok, 2009; Hanslik-Ozimek, 2020) oraz problemów, z jakimi politologia jako dyscyplina musi się zmagać. Zagadnienie to podejmowali z różnych perspektyw m.in. Mirosław Karwat (2016) oraz Zbigniew Blok (2021).

Warto w tym miejscu wspomnieć także o teoriopolitycznym podejściu normatywnym, obejmującym m.in. kwestie interpretacji w politologii (Filipowicz, 2015; Kułakowska, 2020), a także wybrane zagadnienia z zakresu teorii szczegółowych np. teorii krytycznej (Filipowicz, 2014; Mikołajczyk, 2018) i innych zagadnień z zakresu teorii i filozofii społecznej i politycznej, np. zagadnień tak szczegółowych jak pojęcie wolności w myśli Jana Jakuba Rousseau (Barwicka-Tylek, Pietrzyk-Reeves, 2016). Należy w tym miejscu zaznaczyć, że wśród normatywistów występują szczególnie wyraźne różnice aksjologiczne.

Na koniec należy wspomnieć też o pracach metateoretycznych uwzględniających historyczny rys dyscypliny w kontekście polskim bądź międzynarodowym (Sulowski, 2018; Klementewicz, 1989; Nocoń, 2019; Młyńczyk, 2015a; Jabłoński, 1998; (Minkner, 2015). Prace te z jednej strony, podsumowują dany etap czy okres w dziejach polskich nauk o polityce (np. Klementewicz, 1989), z drugiej jednak strony, są także problemowe, często analizując jedynie – szczegółowo – wycinek polskiej politologicznej praktyki badawczej (np. Nocoń, 2019; Sulowski, 2018).

Konkluzje

Biorąc pod uwagę wszystkie powyżej wymienione, opisane i przeanalizowane czynniki kształtujące politologiczny przedmiot badań wydaje się, że heterogeniczność owego przedmiotu może być ujmowana ambiwalentnie i uważana jednocześnie za zaletę, jak i pewną słabość nauk o polityce. Zakres dziedzinowy bywa nieodróżnialny od problemowego. Przykładowo, teoria polityki, jako dziedzina wiedzy bywa utożsamiana – na co zwraca uwagę Barbara Krauz-Mozer (2005, s. 56–58) – z 1) historią myśli politycznej, 2) metodologią badań politologicznych, 3) podejściem heurystycznym, 4) filozofią społeczną, 5) schematem pojęciowym i 6) opisową charakterystyką zjawisk politologicznych. Problemy składające się na politologiczny przedmiot badań są przekrojowe i wielodyscyplinarne – empiryczne badania neobihewioralne np. z zakresu zachowań wyborczych wymagają zazwyczaj odwołania do psychologii społecznej bądź socjologii, badania nad kulturą polityczną z kolei stawiają przed badaczem wymóg znajomości metodologii badań historycznych itd. Jednakże, jak utrzymuje Tadeusz Klementewicz, gdy weźmie się pod uwagę skomplikowany charakter faktów społecznych, badanych przed politologów, a także metodologiczne zróżnicowanie oraz „wieloparadygmatową strukturę badań politologicznych, można by się spodziewać kakofonii wypowiedzi o świecie polityki, jak przed koncertem orkiestry symfonicznej. Jednak istnieje **jedna politologia**” (Klementewicz, 2011, s. 80, rozstrzelenia zamiast pogrubienia w oryg.).

Biorąc pod uwagę dekady, które upłynęły po roku 1989, zmiany w okresie początku drugiej dekady XXI wieku, a także wciąż utrzymującą się pandemię COVID (Żukowski, Hartliński, 2021); wydaje się, że nauki o polityce ulegają nieustannym przeobrażeniom. Wraz z nimi zmienia się przedmiot badań, czynniki pokoleniowe przecinają się lokalnymi tradycjami, jak i światowymi trendami, a na ten galimatias nakłada się zmieniająca się polityka ministerstwa, zarówno w wymiarze finansowym, jak i ściśle instytucjonalnym. Zmienia się także koniunktura systemowa, co jednak trudno zmierzyć bez pogłębionych badań ilościowych. Od momentu opublikowania podręcznika metodologicznego przez Franciszka Ryszkę, polskie nauki o polityce zmieniły się radykalnie pod wieloma względami. Wydaje się jednak, że zmiany dotknęły bardziej sporu dotyczącego metodologii badań, aniżeli przedmiotu jako takiego. Przedmiot ten, niezależnie od koniunktury czy innych czynników, był kształtowany w największym stopniu pod wpływem teoretyków polityki, zajmujących się nie tylko metodologią badań, ale szerszą, czynioną z różnych perspektyw, refleksją czym jest polityka, polityczność i części składowe bądź wypadkowe tychże.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Jarosław Nocoń, Mateusz Kufliński

Data curation (Zestawienie danych): Jarosław Nocoń, Mateusz Kufliński

Formal analysis (Analiza formalna): Jarosław Nocoń, Mateusz Kufliński

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Jarosław Nocoń, Mateusz Kufliński

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Jarosław No-
coń, Mateusz Kufliński

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist
(Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Bibliografia

- Barwicka-Tylek I., Pietrzyk-Reeves D. (2017), *Wolność w ujęciu Jana-Jakuba Rousseau: pomiędzy starożytnymi a nowożytnymi*, „Cracow Studies of Constitutional and Legal History”, vol. 9, issue 2, s. 211–232.
- Bernstein B. J. (2015), *Odnova teorii społecznej i politycznej*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Blok Z. (1999), *Dokumenty i materiały ruchu politycznego jako źródło badań politologicznych*, w: Z. Blok, *Teoria polityki. Studia*, UAM, Poznań.
- Blok Z. (2009), *O polityce, polityczności i politologii*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań.
- Blok Z. (2013), *Drogi poszukiwania tożsamości nauki o polityce*, „Przegląd Politologiczny”, nr 4, s. 39–58.
- Blok Z. (2017a), *Kierunki poszukiwań przedmiotu badań politologicznych*, w: *Zagadnienia teorii polityki*, red. J. Nocoń, IP UG, Gdańsk.
- Blok Z. (2017b), *Dylematy politologii związane z wyborem opcji metodologicznych*, w: *Zjawiska polityczne w perspektywie teoretycznej*, red. A. Czajowski, D. Drałus, L. Sobkowiak, M. Wichłacz, IP UW, Wrocław.
- Blok Z. (2021), *Sfery i mechanizmy generowania zjawisk i procesów politycznych*, „Przegląd Politologiczny”, nr 1, s. 5–22.
- Bodnar A. (1974), *W sprawie przedmiotu i metody i nauki o polityce*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 4(18), s. 59–72.
- Bodnar A. (1978), *Niektóre właściwości metodologiczne teorii polityki*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 5(35), s. 11–27.
- Bodnar A. (1980), *Nauka o polityce – stan i perspektywy*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 3(45), s. 17–36.
- Bodnar A., Szczepański W. J. (red.) (1987), *Decyzje polityczne w systemach społecznych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Borowiec P. (2014), *Konsekwencje twierdzenia, że to nie przedmiot konstytuuje teorię, ale teoria swój przedmiot oraz czy badanie zjawisk politycznych może się obyć bez wstępnej teorii?*, w: *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, red. P. Borowiec, R. Kłosowicz, tom I, UJ, Kraków.
- Cetwiński O. (1975), *Metodologiczne przesłanki integracji nauk politycznych*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 4(22), s. 39–53.
- Czajowski A. (2015), *X twierdzeń o polityce*, Adam Marszałek, Toruń.
- Filipowicz S. (2014), *Galimatias. O zaprzepaszczonym sensie Oświecenia*, Scholar, Warszawa.
- Filipowicz S. (2015), *O fundamentalnej roli interpretacji*, „Politeja”, nr 4(36), s. 191–204.
- Garlicki J., Mider D. (red.) (2012), *Elity polityczne a internauci. Studium kultury politycznej w okresie wyborów*, „Studia Politologiczne”, t. 26.
- Georgica J. P. (1984), *Przedmiot, metodologia i metody nauki o polityce*, w: *Nauka o polityce. Podręcznik akademicki*, red. A. Bodnar, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Gunnell J. G. (1991), *Introduction*, w: *The Development of Political Science. A Comparative Survey*, D. Easton, J. G. Gunnell, L. Graziano, Routledge, London–New York.

- Jabłoński A. W. (1991), *Polityka. Interpretacje definicyjne*, w: *Kategorie analizy politologicznej*, red. A. W. Jabłoński, L. Sobkowiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Jabłoński A. W. (2010), *Strukturalne teorie rozwoju politycznego*, w: *Studia z nauk społecznych i humanistycznych*, red. M. Mróz, E. Stadtmuller, Adam Marszałek, Toruń.
- Jabłoński A. W. (2013), *Państwo jako podmiot polityki publicznej*, w: *Współczesna teoria i praktyka badań społecznych i humanistycznych*, red. J. Juchnowski, R. Wiszniewski, tom I, Adam Marszałek, Toruń.
- Karwat M. (1992), *Filozofia polityki jako dziedzina humanistyki*, w: *Elementy filozofii polityki*, red. M. Szyszkowska, ISP PAN, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Karwat M. (2004a), *Metodologiczne przeobrażenia politologów*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 1, s. 7–24.
- Karwat M. (2004b), *Figurantwo jako paradoks uczestnictwa. Eseje przewrotne*, Elipsa, Warszawa.
- Karwat M. (2006), *O złośliwej dyskredytacji. Manipulowanie wizerunkiem przeciwnika*, PWN, Warszawa.
- Karwat M. (2011), *Rodzaje teorii w nauce o polityce*, w: *Czym jest teoria w politologii?*, red. Z. Blok, Elipsa, Warszawa.
- Karwat M. (2014), *O zakłopotaniu pojęciem manipulacji*, w: *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, red. P. Borowiec, R. Kłosowicz, tom I, UJ, Kraków.
- Karwat M. (2016), *Politologia – między akademickością, użytkowością i medialnością*, „Studia Krytyczne/Critical Studies”, nr 3, s. 101–119.
- Karwat M. (2017), *Wypowiedź*, „Problemy Polityki Społecznej”, nr 1(36), s. 110–121.
- Klementewicz T. (1989), *Polish Political Science in the 1980s-on the Road to theoretical Maturity*, „Polish Political Science”, vol. XIX, s. 103–131.
- Klementewicz T. (1991a), *Potoczne a teoretyczne pojęcie polityki*, w: *Interpretacje polityki*, red. M. Szyszkowska, ISP PAN, Warszawa.
- Klementewicz T. (1991b), *Spór o model metodologiczny nauki o polityce*, ISP PAN, Warszawa.
- Klementewicz T. (1992), *Politologia tradycyjna versus politologia teoretyczna. W poszukiwaniu modelu metodologicznego nauki o polityce*, „Studia Polityczne”, nr 1, s. 20–32.
- Klementewicz T. (1994), *Status metodologiczny nauki o stosunkach międzynarodowych*, „Studia Polityczne”, nr 44, s. 22–34.
- Klementewicz T. (1996), *Mądry politolog po szkodzie polityka. O praktycznej funkcji nauki o polityce*, w: *Trudna sztuka polityki: szanse, ryzyko, błąd*, red. T. Klementewicz, Elipsa, Warszawa.
- Klementewicz T. (red.) (2004), *Współczesne teorie polityki. Studia z teorii polityki. Od logiki do retoryki*, „Studia politologiczne”, vol. 8.
- Klementewicz T. (2007), *Historia alternatywna jako inspiracja dla przewidywań ładu społecznego (z doświadczeń polskiej transformacji)*, w: *Dylematy polskiej transformacji*, red. J. Błuszkowski, Elipsa, Warszawa.
- Klementewicz T. (2011), *Rozumienie polityki. Zarys metodologii nauki o polityce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Klementewicz T. (2013), *Nie jest jednością nic, co żywotne. Politologia jako wieloparadygmaticzna struktura wiedzy*, „ePolitikon”, nr 3, s. 13–24.
- Klementewicz T. (2014), *Poza kredowym kołem polityczności. Politologia jako wieloparadygmaticzna struktura wiedzy*, w: *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, red. P. Borowiec, R. Kłosowicz, P. Ścigaj, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Klementewicz T., Ryszka F. (1989), *Spór o status metodologiczny starej-nowej dyscypliny. Nauka o polityce a nauki polityczne*, w: *Wielkie tematy myśli politycznej i politologicznej*, red. T. Klementewicz, COM SNP UW, Warszawa.

- Kołodziej J. (2014), *Język jako problem poznania we współczesnych naukach o polityce – rozważania ogólnometodologiczne*, w: *Odmiany współczesnej nauki o polityce*, red. P. Borowiec, R. Kłosowicz, P. Ścigaj, tom I, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Krauz-Mozer B. (1989), *Uwagi metodologiczne o funkcji instrumentalnej teorii w praktyce społecznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, s. 85–95.
- Krauz-Mozer B. (1992), *Metodologiczne problemy wyjaśniania w nauce o polityce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Krauz-Mozer B. (1993), *Teoria społeczna wobec działań politycznych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Nauk Politycznych”, nr 53, s. 51–69.
- Krauz-Mozer B. (1997), *Problem metodologicznego statusu politologii*, w: *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy rozwojowe, materiały konferencji naukowej*, red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Adam Marszałek, Wrocław.
- Krauz-Mozer B. (2005), *Teorie polityki. Założenia metodologiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Krauz-Mozer B. (2011), *Teoretyczny wymiar wiedzy politologicznej*, w: *Mysł i polityka. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Jackowi Marii Majchrowskiemu*, red. B. Szlachta, tom II, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków.
- Krauz-Mozer B. (2017), *Spotkajmy się – wszyscy jesteśmy teoretykami!*, „Teoria Polityki”, nr 1, s. 11–24.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P., Ścigaj P. (2011), *Kim jesteś, politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, tom I, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P., Ścigaj P. (2012), *Kim jesteś, politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, tom II, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Kułałowska M. (2020), *Interpretive Theories in Political Science*, „Teoria Polityki”, nr 4, s. 31–41.
- Łukomski P. (2018), *Funkcja krytyczna teorii polityki z perspektywy porządków dyskursu*, „Teoria Polityki”, nr 2, s. 53–68.
- Łukowski W. (2018), *Nauka o polityce w Polsce – zależność od szlaku i syndrom spóźnionego przybysza*, w: S. Sulowski, *Nauki o polityce 2.0. Kontrowersje i konfrontacje*, Elipsa, Warszawa.
- Mikołajczyk M. (2018), *Niektóre pojęcie i słowa klucze teorii krytycznej*, „Teoria Polityki”, nr 2, s. 69–84.
- Mikołajczyk M., Karwat M. (red.) (2017), *Politologii model krytyczny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków.
- Minkner K. (2015), *Tradycyjny instytucjonalizm i jego znaczenie dla nauk politycznych*, „Historia i Polityka. Półrocznik Poświęcony Myśli Politycznej i Stosunkom Międzynarodowym”, nr 13, s. 13–24.
- Młynczyk Ł. (2015a), *Analiza u źródeł poznania teorii polityki i metodologii badań politologicznych w Polsce. Czy można i należy odseparować naukę od ideologii?*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K. Politologia”, vol. XXII, 2, s. 85–100.
- Młynczyk Ł. (2015b), *Metateoretyczna analiza arkusza recenzyjnego czasopisma indeksowanego „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”*, „Athenaeum: Polskie Studia Politologiczne”, vol. 47, s. 43–62.
- Młynczyk Ł. (2017a), *Akcelerator cząstek politologicznych. Polska politologia w obliczu braku światowego sprzężenia zwrotnego*, „e-Politikon. Kwartalnik Naukowy Ośrodka Analiz Politologicznych Uniwersytetu Warszawskiego”, nr XXII, s. 115–137.
- Młynczyk Ł. (2017b), *Affective and Aspirational Dimension of Political Reality. Is Knowledge of Politics Still the Domain of Political Scientists?*, „Historia i Polityka. Półrocznik poświęcony myśli politycznej i stosunkom międzynarodowym”, vol. 29, nr 22, s. 29–41.

- Moon J. D. (1991), *Pluralism and Progress in the Study of Politics*, w: *Political Science: Looking to the Future. The Theory and Practice in Political Science*, red. W. J. Crotty, Northwestern University Press, Evanston.
- Muszyński J. (2007), *Podstawy teorii i praktyki polityki*, Adam Marszałek, Toruń.
- Nocoń J. (2004), *Elity polityczne. Studium interpretacji funkcjonalnej*, Adam Marszałek, Toruń.
- Nocoń J. (2013), *Dylematy postaw wobec przeobrażeń teoretycznej struktury wiedzy o polityce*, „Cywilizacja i Polityka”, nr 11, s. 13–28.
- Nocoń J. (2017), *Dyskursywne uprawomocnienie refleksji teoretycznej w naukach o polityce*, „Teoria Polityki”, nr 1, s. 34–46.
- Nocoń J. (2019), *Changes of political theories in the countries of Central and Eastern Europe*, „Journal of Geography, Politics and Society”, vol. 9, nr 4, s. 22–32.
- Opalek K. (1972), *Charakterystyka nauk politycznych. Stan i perspektywy ich rozwoju w Polsce*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 2(8), s. 13–28.
- Opalek K. (1986), *Zagadnienia teorii prawa i teorii polityki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Opalek K. (1989), *Elementy teorii polityki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Ozimek-Hanslik M. (2016), *Czy politologia zaangażowana jest możliwa? Politolog(ia) jako zawód i obietnica*, w: *Polityka / polityczność. Granice dyskursu*, red. B. Krzysztań, W. Ufel, M. Zieliński, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław.
- Ozimek-Hanslik M. (2020), *Politologia a debata o polityczności. Próba reasumpcji*, w: *Podmiot – kultura – socjotechnika. Wokół holistycznej interpretacji polityki. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi zw. dr hab. Mirosławowi Karwatowi*, red. F. Pierzchalski, M. Tobiasz, J. Ziółkowski, Elipsa, Warszawa.
- Pierzchalski F. (2021), *Politolog na rozdrożu: między opium kapitalistycznych filistrów a postawą krytyczną*, w: *Uniwersytet i nauka o polityce – sprawdziany tożsamości*, red. M. Karwat, ASPRA-JR, Warszawa.
- Ryszka F. (1981), *Wstęp do nauki o polityce. Uwagi metodologiczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa–Poznań.
- Simlat M. (2002), *O identyfikacji i demokracji nauki o polityce uwag kilka*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica”, z. 1, s. 3–18.
- Sobolewski M. (1974), *O stanie i perspektywach polskiej nauki o polityce*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 2(16), s. 31–45.
- Sulowski S. (2018), *O historii rozwoju badań nad polityką. Krótka historia, długa tradycja*, w: *Nauki o polityce 2.0. Kontrowersje i konfrontacje*, red. S. Sulowski, Elipsa, Warszawa.
- Szewczak W. (2012), *O przedmiocie badań politologii. Czy jest możliwa ogólna teoria polityki?*, „Studia Polityczne”, vol. 29, s. 37–61.
- Szczepański W. J. (1980), *Teoria polityki a teoria stosunków międzynarodowych (niektóre postulaty metodologiczne)*, „Studia Nauk Politycznych”, nr 5(47), s. 109–128.
- Tanger T. (1977), *Amerykańska wersja analizy systemowej w nauce o państwie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- von Beyme K. (2005), *Współczesne teorie polityczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Woleński J. (1975), *Spór o status metodologiczny nauki o polityce*, w: *Metodologiczne i teoretyczne problemy nauk politycznych*, red. K. Opalek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Wordliczek Ł. (2013), *Czy polska politologia potrzebuje podejścia ilościowego?*, w: *Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, red. B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Ziółkowski J. (2013), *Wrogość w stosunkach politycznych. Modelowa analiza funkcjonalna*, Elipsa, Warszawa.

Żukowski A., Hartliński M. (2021), *Political science in Poland in the time of pandemic*, w: *Political Science in Central Europe in the Time of Pandemic*, Institute of Political, Science University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Olsztyn.

The Subject of Political Science Research in Poland

Summary

The main topic of the paper is the subject of political science research in Poland. The authors try to reconstruct the formation of this subject over the last several decades, with a special focus on the reflections of Polish political theorists and theorists. The text is divided into three main parts. The first deals with the factors structuring the subject of political science research (individual research interests, the formation of particular paradigms and metatheories, fashion, the politics of disciplinary organization). The second is a synthetic reconstruction of the formation of the political science research object. And the last, provides an overview of the knotty research problems in the field of interest to the authors.

Key words: research subject, political science, methodology, political theory

